

Музеї підприємств і організацій – джерело для вивчення історії рідного краю

Музеї – це джерело збереження вивчення і популяризації пам’яток історії та культури. Згідно Статуту Міжнародної Ради музеїв (ICOM), прийнятому в 1986 р., Кодексом професійної етики зазначено, що музеї – це неприбуткові, постійно діючі, відкриті для публіки науково-освітні установи, які збирають, досліджують і популяризують пам’ятки природничої історії, матеріальної та духовної культури – передусім, джерело знань про розвиток природи та людського суспільства. Мета музеїв – нести освіту, виховувати, приносити естетичне задоволення [1].

Музеї – не проста кунсткамера дивовижних речей, але й зв’язок поколінь, спадкоємність культури, осередок історії, квінтесенція народного досвіду. Музей самим існуванням покликаний допомагати осмислювати сучасне через минуле, впливати на розум і серце людини. Виходячи з цього визначення, музеї повинні бути однією із систем паралельної освіти. Їх завдання полягає, головним чином, аби зробити експозиції засобом комунікації, які використовують пам’ятки культури та природничі зразки, відповідним чином доповнюючи показ предметів, покликаних передавати ті чи інші ідеї, уявлення. Зараз в Україні діє понад 550 державних музеїв і майже 6000 музеїв історії підприємств і установ, що переважно працюють на громадських засадах [2].

Музеями різного підпорядкування виконується важлива частина роботи, спрямованої на виховання гармонійної, всебічно розвинутої особистості. Одним із важливих завдань усіх музеїв є збереження й експонування національної культурної спадщини, що є елементом культурної самобутності народу певного регіону. В діяльності музеїв тісно поєднуються науково-дослідні та культурно-освітні функції. Серед головних завдань наукової роботи музеїв (у т.ч. й музеїв при підприємствах, організаціях, навчальних закладах) – вивчення історії рідного краю й дослідження музейних колекцій, пов’язаних з нею [3]. Огляд музейних зібрань дає змогу не тільки познати деякі частини життя рідного краю, але й змушує глядачів заглибитися у світ минулого, досягнути основи сучасного, зрозуміти можливі контури майбутнього життя. Кожен предмет у експозиції музею має свою питому вагу, багату історію й вироблену мову, яку треба навчитися розуміти й відчувати [4]. В цьому відвідувачам допомагають співробітники музеїв.

У квітні 1960 р. був відкритий музей історії ВАТ “Електрометалургійний завод “Дніпросталь” ім. А.М. Кузьміна – одного з найбільших підприємств Запорізького промислового комплексу. Відвідувачі музею мають можливість дізнатись про історію спорудження Заводу інструментальних сталей (так раніше називалося це підприємство), який введений був у експлуатацію 10 жовтня 1932 р. Оглядаючи експозицію, яка розміщена в трьох залах, екскурсанти мають можливість також ознайомитися з історією м. Запоріжжя.

У першій залі розміщені експонати, що розповідають про історію будівництва Заводу інструментальних сталей у проміжний період до подій II Світової війни 1941–1945 років. Цікаві матеріали присвячені Дніпрогесу, який є стратегічною базою

для спорудження всього Запорізького промислового комплексу. Екскурсанти дізнаються, що перший промисловий струм, пущений 10 жовтня 1932 р. з Дніпрогесу, пішов якраз на Завод інструментальних сталей. У експозиції представлений комплекс цікавих матеріалів ветерана праці, учасника Дніпровського будівництва Володимира Тимофійовича Погудіна. Це оригінали документів кінця 20-х – початку 30-х років ХХ ст.: свідоцтва, довідки, фотографії, значок “Активного учасника Дніпровського будівництва” № 51/78 (1932 р.); особисті речі, спогади тощо. Цікава сторінка з життя заводу – це комплекс матеріалів учасника випуску першої плавки сталеплавильного цеху № 2 сталевара-стаханівця Прокопа Федоровича Родоманцева: його фотографія, світлина електropечі, біля якої він працював, трудова книжка з першим записом, датованим лютим 1930 р.; орденські книжки сталевара, свідоцтво учасника оборони м. Запоріжжя та визволення о. Хортиця в 1941 р. й інші.

У другій залі висвітлена історія заводу в період II Світової війни, евакуації та післявоєнної відбудови підприємства. Працівники заводу на фронті й у тилу робили все, щоб наблизити день перемоги. З матеріалів стендів цієї зали відвідувачі можуть побачити труднощі, з якими зіткнулися робітники підприємства під час відбудови заводу: фотографії руйнувань кожного з цехів “Дніпроспецсталі”, фотоальбом руйнувань Запоріжжя, світлини початку й ходу відбудовчих робіт, перша повоєнна Книга Пошани заводу, документи, особисті речі працівників підприємства. В музеї є 3 бюсти та персональні стенди з матеріалами та власними речами першого директора заводу, Лауреата Ленінської премії Олександра Федоровича Трегубова (його ім'я носить одна з центральних вулиць міста); першого Героя Соціалістичної Праці з-поміж робітників “Дніпроспецсталі” сталевара Михайла Якимовича Бойка та другого директора заводу, Героя Соціалістичної Праці Костянтина Сергійовича Єльцова.

Відвідувачі також можуть ознайомитися із сучасним станом підприємства з експозиції, що розміщена в третій залі. Тут багато фотографій, що ілюструють технологію плавки сталі, загальний вигляд цехів, ділянок заводу, етапи механізації й автоматизації важких трудомістких процесів, упровадження досягнень науково-технічного процесу у виробництво. Не всім відомо, що з виплавленої на заводі сталі були виготовлені вузли та окремі деталі для космічних кораблів “Восток”, “Союз”, “Буран”. Представлені в музеї монументальні полотна запорізьких художників наочно ілюструють історію розвитку підприємства: “Підготовка до пуску, монтаж першої 10-титонної електropечі Заводу інструментальних сталей”, “Випуск першої післявоєнної плавки запорізької якісної сталі”, а також скульптурні групи з кованої міді “Будівництво заводу інструментальних сталей” та “Пультоуправління агрегатом газокисневого рафінування сталі в сталеплавильному цеху № 2”. Загалом історія цього підприємства – це історія міста Запоріжжя [5].

Історія музею державного підприємства “Завод імені В.О. Малишева” нараховує майже 50 років, але його експозиція охоплює понад сторічний період діяльності одного з найбільших підприємств м. Харкова і України. Музей відкритий у 1961 р. Цікаво, що перші 30 років свого існування музей розміщувався в історичному будинку – колишньому першому в Російській імперії Робочому будинку (Будинок спілки робітників). Цікаво, що Робочий будинок був збудований у 1909 р. на кошти робітників Харківського паровозобудівного заводу й інших підприємств міста, а також Донбасу, Санкт-Петербургу, Катеринослава (Дніпропетровська). Історія зберегла чимало епізо-

дів, які свідчать про важливу роль Робочого будинку в розвитку робочого руху м. Харкова. У 1922 р. Робочий клуб було реорганізований у Палац культури “Металіст” (під цією назвою він існує й нині). У цій установі працював Гнат Хоткевич – засновник харківської школи бандуристів; тут виступали колишні заводчани: народна артистка СРСР Є. Мірошниченко, народні артисти України Б. Жайворонок, Ю. Багатіков й інші.

Особливий інтерес відвідувачів музею заводу викликає діорама “Створення легендарної “Тридцятичетвірки” – на полотні зображений складальний цех заводу восени 1939 р., де були зібрані 2 перші екземпляри уславленої бойової машини. Далі відвідувачі знайомляться з експозицією, присвяченої створенню в 1885 р. і першим десятиліттям роботи Харківського паровозобудівного заводу (ХПЗ), на базі якого згодом постав “Завод імені В.О. Малишева”. За перші 15 років роботи на ХПЗ було освоєне виробництво багатьох видів машинобудівної продукції: верстатів, насосів, компресорів, сільськогосподарських машин, двигунів внутрішнього згорання тощо. Саме на ХПЗ активно працював один із видатних конструкторів паровозів дореволюційної Росії – Олександр Сергійович Раєвський, уродженець м. Харкова. Також експозиція музею висвітлює історію розвитку танкобудування на заводі. Засноване в 1927 р. конструкторське бюро з танкобудування займалося проектуванням різних видів гусеничних машин: переважно танків, але також тягачів військового і цивільного призначення. У макетах і на фотографіях можна простежити історію танкобудування на заводі: від танка Т-12 до найсучаснішого Т-84, а також довідатися про долю людей, що створювали цю складну техніку: конструкторів, робітників, технологів. Є в експозиції музею й сучасні досягнення колективу заводу: учених (5 докторів технічних наук, майже 50 кандидатів технічних і економічних наук), конструкторів, технологів, робітників. Цей народний музей, як і інші громадські музеї, робить велику та потрібну справу – виховує справжніх патріотів незалежної України, що знають її славу історію [6].

У серпні 2000 р. в Донецьку був відкритий Музей історії та розвитку Донецької залізниці. Відвідувачі музею (він розмістився в залізничному вагоні) мають можливість ознайомитися з основними етапами розвитку магістралі, багатими на історичні події – починаючи зі створення профспілки залізничників і страйкового руху 1905 р., участі донецьких залізничників у революційному русі 1910-х років, у трудових зверненнях передвоєнних п’ятирічок, участь залізничників у II Світовій війні, післявоєнній відбудові країни, а також сучасні будні доби незалежної України. Всі ці події представлені в експозиції крізь призму документальних матеріалів і особистих речей залізничників, що ілюструють їх професійну діяльність. У музеї вирішуються важливі завдання популяризації історичних знань, виконуються освітні, виховні та профорієнтаційні функції. На території музею чисельні натурні зразки залізничної техніки, чим не може похвалитися жоден музей України. На оглядовому майданчику розмістилися 6 паровозів різних серій випуску 1930–1950-х років. Із існуючого рухомого складу сформований потяг особливого резерву Народного комісаріату шляхів сполучення, де відновлений внутрішній інтер’єр “теплушок” 1943 р. Відтак, Донецький залізничний музей – єдиний в Україні, який збирає й зберігає зразки залізничної техніки. Відвідувачі, знайомлячись із експозицією, поринають в історію розвитку Донецького регіону: міста, області [7].

17 травня 1995 р. відкритий Музей історії Київміськбуду, який нині є найбільшою підрядною будівельною організацією в Києві та в Україні загалом. Сучасна холдингова кам-

панія “Київміськбуд” була створена ще в 1955 р. Відвідувачі музею з матеріалів експозиції дізнаються, що головне завдання створення організації – це інтенсифікація відбудови Києва, порушеного в роки війни. Розміщені в музеї матеріали розповідають про історію відновлення й розвитку міста, про звершення й здобутки київських будівельників, про здобутки та проблеми Київміськбуду в нових економічних умовах сучасної України.

У першій залі знайомляться з періодом від 1943 до 1995 р. В другій залі показаний шлях Київміськбуду від 1995 до 2004 р. Щоправда, експозиція постійно оновлюється – поповнюється новими матеріалами та експонатами, які розповідають про працю київських будівельників сьогодення. Загалом, музей пропагує історію будівництва м. Києва другої половини ХХ – початку ХХІ ст. та історію створення й розвитку самої будівельної установи; розповідає про її видатних працівників, їх досягнення, а також про етапи розвитку будівельних технологій. У музеї представлені приклади сучасних передових технологій, є багато макетів архітектурних споруд міста, збудованих працівниками Київміськбуду [8].

У цілому попри насамперед фінансові негаразди, з якими стикаються подібні музеї підприємств і організацій, що діють на громадських засадах, вони виконують вкрай важливу соціокультурну роль: знайомлять відвідувачів із історією базових установ, кризь призму якої краще осягається історія певного регіону, держави загалом.

Джерела та література

1. *Майстров Л.Е.* Памятники науки и техники и их значение // Памятники науки и техники. – М.: Наука, 1981. – С. 6.
2. *Константинов В.О.* З історії створення музеїв підприємств і установ м. Києва // Збереження пам’яток науки і техніки в музеях: історія, досвід, перспективи. Збірник наукових статей. – К., 2001. – С. 27–28.
3. *Стельмах І.* Краєзнавча діяльність громадських музеїв Криму // Краєзнавство. – 2009. – № 1–2. – С. 72.
4. *Свенціцький І.* Краєзнавство та музейництво // Наша батьківщина. – 1937. – № 1. – С. 10.
5. *Ральський Ю.М.* Музеї історії відкритого акціонерного товариства “Електрометалургійний завод “Дніпроспецсталь” ім. А.М. Кузьміна // Пам’ятки науки техніки в Україні: історія, проблеми, дослідження і збереження. – К.: КМО УТОПК, 2002. – С. 112–115.
6. *Александрова І.Є., Бистріченко Г.В.* Народний музей історії Державного підприємства “Завод імені В.О. Малишева” // Там само. – С. 75–81.
7. *Донецький залізничний музей: перспективи розвитку // Український технічний музей: історія, досвід, перспективи. Матеріали 4-ї Всеукраїнської науково-практичної конференції. – К.: ПП “ЕКМО”, 2005. – С. 46–48.*
8. *Ольшанецький Я.Н.* Музей історії Києвогорстроя – полвека строительства столицы Украины // Український технічний музей: історія, досвід, перспективи. Матеріали 7-ї Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Київ, 21–22 травня 2009 р.) / Центр пам’ятокзнавства НАН України і УТОПК. – К., 2009. – С. 48–50.

Константинов В.О. Музеї підприємств і організацій – джерело для вивчення історії рідного краю

Музеї підприємств і організацій – джерело для вивчення історії рідного краю. На прикладі діяльності ряду музеїв підприємств і організацій, що переважно працюють на громадських засадах, показана їх вагомність у вивченні історії рідного краю.

Ключові слова: відомчий музей, музей на громадських засадах, історія рідного краю.

Константинов В.А. Музеи предприятий и организаций – источник для изучения истории родного края

На примере деятельности ряда музеев предприятий и организаций, которые в основном работают на общественных началах, показана их весомость в изучении истории родного края.

Ключевые слова: ведомственный музей, музей на общественных началах, история родного края

Konstantinov V.A. The plant and organization museums as a source for study regional history

On the example of several enterprises and organizations' activity mainly on a voluntary basis, their weight in the study of the native country's history is shown.

Key words: department museum, common museum, native country's history

УДК 069.1, 94. 930.85

Ірина НІКІТІНА
(Севастополь)

Значення екскурсії Панорамою “Оборона Севастополя 1854–1855 років” для популяризації історії Кримської війни 1853–1856 років та панорамного мистецтва

Екскурсійне обслуговування відвідувачів займає важливе місце у діяльності сучасних українських музеїв. Аналіз його впливу на розвиток вітчизняного музейництва виступає актуальним напрямком спеціальних наукових досліджень.

У даному дослідженні розглядається вказаний вплив на популяризацію історії Кримської війни 1853–1856 років та розвиток панорамного мистецтва загалом на прикладі екскурсій Панорамою “Оборона Севастополя 1854–1855 рр.” (далі – Панорама), яка є головним об’єктом Національного музею героїчної оборони і визволення Севастополя (далі – НМГОіВС). Мета дослідження: надати основні характеристики такого впливу, виявити його вагомість для справи музейного просвітництва на прикладі досвіду екскурсійного забезпечення означеного музейного об’єкту.

Для реалізації цієї мети автор дослідження спирався на методичні рекомендації щодо екскурсій Панорамою, у т.ч. навчальних, матеріали з поточного й наукового архівів НМГОіВС, а також на особисті наукові спостереження та консультації співробітників вказаного музею.

Основним впливом екскурсії панорамою на вивчення теми історії Кримської війни 1853–1856 років у цілому й оборони Севастополя 1854–1855 років зокрема є викладення великого обсягу інформації відвідувачам музею, знайомство їх за допомогою музейних засобів із найважливішими подіями вказаних історичних подій, зокрема засобами використання мистецтва панорамного експонування. Оскільки оборона Севастополя є ключовим епізодом згаданої війни, то саме вони винесені на панорамне експонування.

Екскурсія Панорамою відбувається переважно з відвідуванням експозиційного залу музею перед підйомом туристів на оглядовий майданчик. Необхідно вказати, що су-